

Seksiä, valheita ja väkivaltaa. Romanov-suvun 300 vallan vuotta

Arvio teoksesta Montefiore, Simon Sebag. *Romanovit 1613–1918*. Suom. Seppo Raudaskoski. Helsinki: WSOY. 2017. 899 s. ISBN 978-951-0-42900-6.

Anna Niiranen

Heinäkuussa 2018 tuli kuluneeksi tasan sata vuotta siitä, kun Venäjän viimeinen keisari, entinen yksinvaltiain Nikolai II (1868–1918) murhattiin yhdessä perheensä kanssa Jekaterinburgissa, 1 200 kilometriä Moskovasta itään. Nikolai oli luopunut vallasta edellisen vuoden maaliskuussa (juliaanisen ajanlaskun mukaan helmikuussa), minkä seurauksena Venäjää yli 300 vuotta hallinnut Romanov-suku menetti kaiken: valtansa, omaisuutensa ja osa myös henkensä. Romanovit olivat vuonna 1613 sekavissa oloissa valtaan noussut vanha pajarisuku, jonka suojista Venäjän valtaistuimelle nousi pitkä sarja tsaareja ja keisarinnoja – Pietarit, Paavalit, Katariinat, Aleksanterit ja Nikolait – viimeisenä Nikolai II, jonka valtakausi päättyi lopulta katastrofiin. Atlantis upposi ja hukutti mennessään miljoonia ihmisiä, mukaan lukien Nikolain ja hänen perheensä.

Englantilaisen historiantutkija Simon Sebag Montefioren (s. 1965) uusin suomennettu teos on Romanov-suvun monielämäkerta, joka kattaa samalla kolme vuosisataa Venäjän keisarikunnan historiaa. Teos on jatkoa Montefioren aiemmin ilmestyneelle kaksoiselämäkerralle 1700-luvun Venäjän voimakaksikosta, keisarinna Katariina Suuresta (1729–1796) sekä tämän tärkeimmästä liittolaisesta ja rakastajasta, ruhtinas Grigori Potemkinista. Samaa venäläisyyden ja vallan tematiikkaa edustavat omalla tavallaan myös Montefioren kaksi aiempaa teosta 1900-luvun hirmuhallitsijasta Josif Stalinista.

7 päivää goes to Russia

Mikään vaatimaton teos Montefioren elämäkerta Romanoveista ei ole. Kirjan 900 sivua ovat täynnä tarinoita suvun keskinäisistä suhteista, vallanhimosta ja juonitteluista. Pelkkä henkilögalleria on miltei tuhatpäinen: mukana ovat hallitsijat, näiden sukulaiset, hovin jäsenet, neuvonantajat, poliitikot ja vallankumoukselliset. Montefioren kirja onkin kirjailijan omien sanojen mukaan ”kertomus isistä ja pojista, hirviöistä, pyhimyksistä ja megalomaanikoista” (s. 30). Mukaan mahtuu myös muutama nainen,

ennen muuta Montefioren suuresti ihaillema Katariina Suuri, jonka tie vähäpätöisestä saksalaisprinsessasta koko Venäjänmaan keisarinnaksi onkin Romanovien sukukronikan yksi kaikkein vaikuttavimpia lukuja.

Yleisesti kirjan tyyliä voisi kuvata tirkistelyksi avaimenreiästä. Hallitsijoiden yksityiselämää käsitellään paljon: erityisesti Montefiore näyttää kiinnostavan Venäjän uudistusmielisen keisarin Aleksanteri II:n (1818–1881) suhde nuoreen Jekaterina Dolgorukajaan (1847–1922), josta tuli ensin keisarin rakastajatar, sittemmin vuonna 1880 myös toinen puoliso. Epäsuhtaisen parin avio-onni jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä Aleksanteri murhattiin pommiattentaatissa jo seuraavana vuonna. Teos osoittaa ainakin sen, että vallanpitäjillä ei ole intimitteettisuoja historiantkirjoituksessa – kaikkea voi kuvata ja mitä enemmän verta, väkivaltaa ja seksiä kirjassa on, sitä parempi.

Vaikuttaa myös siltä, että Montefiorella on ollut huomattavia vaikeuksia rajata kirjansa sisältöä. Teos onnistuu merkillisellä tavalla olemaan käsittelyssään samaan aikaan sekä ohut että liian seikkaperäinen käydessään läpi Romanovien vaiheita kolmen vuosisadan ajalta. 900 sivua tiuhaan painettua tekstiä ei edes riitä Montefiorelle: tekstiä katkovat loputtomat alareunan huomautukset, joissa ilmiöitä ja henkilöitä taustoitetaan vielä lisää. Ymmärrän hyvin, että tämänkaltainen aihe vie helposti mennessään, mutta kaikenlaista nippelitietoa kirjassa on yksinkertaisesti liikaa. Hitaampaa heikottaa.

Äärimmäisyyksien aikakaudet

Venäjän historiaa vähänkään tuntevalle ei liene yllätys, että teos nostaa erityiseen valokeilaan Katariina II:n ja Pietari I:n (1721–1725), jotka molemmat saivat seuraajiltaan mairittelevan lisänimen ”Suuri”. 1700-luvun valistusaatteet omaksunut Katariina luovi läpi monista poliittisista vaaranpaikoista, ja Pietaria voi hyvin luonnehtia eräänlaiseksi venäläiseksi versioksi renessanssiruhkasta. Keisari oli kiinnostunut kaikesta maan ja taivaan välillä: hän rakenteli laivoja ja laivastoja, toi Venäjän uudelle vuosisadalle ja alkoi rakennuttaa Pietarin kaupunkia suomaalle ”ikkunaksi Eurooppaan”. Toisaalta Pietari rakasti myös toisenlaisia äärimmäisyyksiä: Montefiore kuvaa uuvuttavasti Pietarin päiväkausia kestäneitä juominkeja ja brutaaleja mielijohteita, joiden kohteeksi joutuivat myös keisarin omat sukulaiset. Teos tuntuukin kertovan, että venäläinen voi ulkoisesti näyttää länsimaalaiselta, mutta pintaa rapsuteltaessa alta paljastuu vaikeasti hillittävässä olevaa itämaista alkukantaisuutta, vaivoin peiteltyä mystiikkaa, sokeaa isänmaanrakkautta ja vodkaanhuuruista valloitushalua.

Toisaalta teos asettaa viimeiset Romanovit – joiden perimässä ei tosin ollut jäljellä enää juuri mitään venäläistä – kiinnostavasti suvun kolmisatavuotiseen kontekstiin. Aleksanteri III (1845–1894) pisti tulpan isänsä Aleksanteri II:n uudistuspolitiikalle, mutta taantumuksellisen keisarin valtakausi jäi lopulta lyhyeksi. Vielä kriittisemmin Montefiore suhtautuu teoksessaan Nikolai II:een ja varsinkin tämän saksalaisyntyiseen puolisoon Aleksandra Fjodorovnaan (1872–1918). Pönneton Nikolai kuvataan itsevaltiuteensa sokean itsepäisesti takertuneena ja Aleksandrasta on muotoutunut tarinan *hysterinen nainen*: politiikkaa huonosti ymmärtävä uskonnollinen fanaatikko, jonka elämän suuri tragedia oli ainoan pojan ja vallanperijän Alekseinin (1904–1918) parantumaton verenvuototauti hemofilia.

Jälkiviisaasti voi todeta, että vaikka Nikolai ja Aleksandra sortuivat moniin virhearviointeihin, suurin erehdys oli lopulta keisariperheen eristäytyminen venäläisestä yläluokasta ja täydellinen vaikeneminen kruununperijän sairaudesta. Samalla kun perheen sisäinen dynamiikka ja varsinkin keisarinna käytös vaikuttivat ulkopuolisista täysin käsittämättömiltä, hallitsijapari menetti myös omiensa tuen: suku kääntyi lopulta keisariparia vastaan ja murhautti Aleksandran suosikin Grigori Rasputinin vallankumouksen aattona joulukuussa 1916. Siperialainen talonpoika ja parantaja Rasputin (1869–1916) on tietenkin täysin oma lukunsa Romanovien tarinassa. Rasputiniin liittyy niin paljon erilaisia huhupuheita, että minkäänlaisen neutraalimman ”totuuden” löytäminen värityneiden kertomusten joukosta on vaikeaa, ellei jopa mahdotonta. Näitä myyttejä Montefiore tyytyy onneksi avaamaan maltillisesti.

Fiktio kalpenee Romanovien tarinan rinnalla

Keskivertolukijalle Montefioren kirjoittama elämäkerta tarjoaa parhaimmillaan jännittävää historiallista viihdettä. Harva fiktiivinen tarinakaan sisältää yhtä paljon dramatiikkaa kuin kolmesatavuotinen kertomus Romanoveista. Voi esimerkiksi laskea, että kahdestatoista suvun viimeisestä hallitsijasta puolet koki väkivaltaisen lopun. Montefiore varoittaakin Venäjän historiaan liittyvistä melodramaattisuudesta, mytologisoinnista ja ”maailmaselitysyriyksistä”, mutta sortuu niihin ajoittain myös itse. Toisaalta kirja kiinnostaa luultavasti kaikkein eniten juuri niitä lukijoita, jotka etsivät menneisyydestä dramaattisia valta-asetelmia ja vähintäänkin yhtä dramaattisia romahduksia. Laajan henkilögallerian ja pitkän tarkasteluajanjakson takia teos vaatii kuitenkin sinnikkyyttä, eikä aiheen aiemmasta tuntemuksesta ole kirjaa lukiessa ainakaan haittaa.

Teoksessa käytetty kieli on ajoittain vaivaannuttavaa ja suomennoksetkin ontuvat paikoin. Esimerkiksi Venäjän viimeinen keisarinna Aleksandra Fjodorovna tuskin olisi puhunut isoäidistään, Englannin kuningatar Viktoriasta, ”mummona”, vaikka englanninkielen isoäitiä tarkoittavat sanat voikin periaatteessa kääntää niin (s. 624). Pietarhovin palatsialueella sijaitsevat keisarilliset kesänviettopaikat eivät myöskään olleet mitään ”mökkejä”, vaikka yksi niistä oli nimeltään ”Cottage”. Kirjan suomennosta ei voi kuitenkaan syyttää kaikista epätarkkuuksista. Esimerkiksi kuvaliitteissä joitakin henkilöitä on tunnistettu väärin: yhden kuvatekstin mukaan ”Aleksandra valvoi [--] sairaan poikansa vierellä”, vaikka todellisuudessa valokuvassa on perheen toiseksi vanhin tytär, lyhyttukkainen Tatjana (1897–1918).

On myös hyvin vaikea uskoa, että yksi viimeisen keisariperheen neljästä tyttärestä olisi vain muutama viikko ennen perheen teloitusta heinäkuussa 1918 ”ilakoinut” vartijansa kanssa, kuten kirjan loppupuolella kerrotaan (s. 789). Olot kammottavasti nimetyssä ”erikoiskäyttöön varatussa” Ipatjevin talossa, jonne Nikolai perheineen oli Jekaterinburgissa vangittu, olivat keisariperheen viimeisten elinviikkojen aikana ankeat. Vankien yhteydet ulkomaailmaan oli katkaistu kokonaan eikä yksityisyyttä enää ollut – rakennusten katoilla vartioivat konekiväärit ja ulkoilu oli rajattu pieneen kaistaleeseen talon takapihalla. Ex-keisariperhe palvelijoihin joutui kokemaan jatkuvia ikävyyksiä ja nöyryytyksiä, elämä oli yksitoikkoista, ja epätietoisuuden uhka leijui kaiken yllä.

Toisaalta perheen viimeisistä viikoista ja itse teloituksesta on olemassa ristiriitainen kokoelma todistuksia, joihin pitää suhtautua varauksella. Itse pidän moniin elämäkertoihin rakennettuja piinallisen yksityiskohtaisia rekonstruktioita heinäkuisesta murhayöstä vastenmielisinä ja osin tarpeettominakin. Kaikki todistajanlausunnot ovat sitä paitsi peräisin murhaajilta, joista ainakin osa oli tapahtumahetkellä humalassa. Nämä tosin olivat myöhemmin aidosti ylpeitä osallisuudestaan tsaarinmurhaan – jotkut jopa lahjoittivat teloituksessa käyttämänsä aseet ja pistimet museoihin. Nykyään ne kiertävät maailmaa näyttelyissä kuvittamassa keisariperheen viimeistä lukua.

Ehkäpä siksi onkin välttämätöntä, että Romanovien 300-vuotinen tarina päättyy juuri kuvaukseen suuresta verilöylystä – tai millä sanalla vuoden 1918 murhia ikinä haluaakaan kuvata. On kuitenkin hyvä muistaa, ettei viimeinen keisariperhe kuollut yksin: yhdessä perheen kanssa ammuttiin neljä palvelijaa, jotka olivat seuranneet Romanoveja Siperiaan, ensin loppukesästä 1917 Tobolskiin ja päätepisteenä keväällä 1918 Jekaterinburgiin. Lukuisat hovin jäsenet ja palvelijat vangittiin, ja moni myös kuoli väkivaltaisesti. Bolševikkien kaapattua vallan syksyllä 1917 maa luisui kohti veristä sisällissotaa, jossa tapettiin miljoonia ihmisiä. Puhumattakaan siitä, mitä oli vasta tulossa.

Vallankumous oli kohtalokas myös Romanoveille itselleen, sillä kaikkiaan 18 suvun jäsentä murhattiin vuosien 1918–1919 välisenä ajanjaksona. Tapettujen joukossa oli myös Nikolai II:n veli Mihail (1878–1918), joka joutui pistämään pisteen Romanovien 300-vuotiselle dynastialle kieltäytyessään kruunusta Nikolain luovuttua siitä kevättalvella 1917. Osa suvusta onnistui kuitenkin pakenemaan Venäjältä; näistä arvovaltaisimmat olivat Nikolai II:n äiti, tanskalais-syntyinen leskikeisarinna Maria Fjodorovna (1847–1928) sekä tämän kaksi tytärtä perheineen. Aiheesta kiinnostuneille voikin hyvin suositella Maria Fjodorovnasta julkaistua mainiota elämäkerta *Little Mother of Russia* (1999). Leskikeisarinnan nuoremasta tyttärestä, suuriruhtinatar Olga Aleksandrovnasta (1882–1960) kertova *Viimeinen suuriruhtinatar* (ilmestynyt suomeksi 1966) on puolestaan kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokas muistelmateos, joka kuvaa Romanoveja tavalla, johon Montefioren ylipaisunut elämäkerta ei kykene.

Pyhimyksiä vai ihmisiä?

Koska Montefioren teos keskittyy vuosiin 1613–1918, se ei käsittele aikaa vallankumousten jälkeen. Kiinnostavaa olisi silti tietää enemmän siitä, mitä Romanovit ja erityisesti viimeinen keisariperhe merkitsevät nykyvenäläisille. Perhe palveli joineen, pois lukien kaksi lasta, haudattiin Romanovien perinteiseen hautapaikkaan Pietari-Paavalin linnoitukseen vuonna 1998 ja heidät on sittemmin kanonisoitu myös Venäjän ortodoksisen kirkon toimesta. Venäjällä menneisyyspolitiikka on maan historian verisyyden ja sisäisten ristiriitojen takia kuitenkin hyvin latautunutta. Pyhimykseksi julistamisenkin voi paradoksaalisesti nähdä vaikenemisena, koska silloin kaikkein vaikeimpaan *miksi*-kysymykseen ei tarvitse oikeastaan vastata ollenkaan. Sitä paitsi Romanovit kuolivat asemansa, eivät uskonsa takia.

Viimeinen keisariperhe on epäilemättä osa Venäjän ortodoksisen kirkon ja valtion yhteenkietoutunutta valtapolitiikkaa, mutta maailmanlaajuisesti Nikolaista, Aleksandrasta ja perheen viidestä lapsesta on muodostunut oma mytologinen

maailmankaikkeutensa (esimerkiksi Slater 2007). Internet on täynnä Romanoveille omistettuja sivustoja, kuvagallerioita ja *YouTube*-videoita, jotka luovat ja uusintavat kuvaa traagisesti päättyneestä perheharmoniasta. Toisaalta jatkuvasta ja alati kasvavasta kiinnostuksesta keisarillista Venäjää kohtaan kertovat myös toisessa maailmansodassa tuhoutuneiden Pietarin palatsialueiden jatkuvat uudelleenrakennusprojektit. Esimerkiksi Puškinissa, entisessä Tsarskoje Selossa, ”tsaarinkylässä”, on viime vuodet restauroitu viimeisen keisariperheen kotina toiminutta Aleksanterin palatsia.

Aleksanterin palatsin vaiheissa voikin nähdä pikakelauksella Venäjän historian viimeiset sata vuotta. Pian sen jälkeen, kun Nikolai II perheineen oli karkotettu viimeiselle matkalleen Siperiaan kesällä 1917, palatsi avasi ovensa kotimuseona. Neuvostoliiton ensimmäisinä vuosikymmeninä museo oli eriskummallinen jäännös ajasta, joka oli huuhtoutunut vallankumousten aaltoihin vain muutamaa vuotta aiemmin. Toisen maailmansodan aikana saksalaisten piirittäessä Leningradia myös Aleksanterin palatsin sisätilat kuitenkin tuhoutuivat ja sodan päätyttyä lopusta huolen pitivät neuvostoviranomaiset itse. 1700-luvun lopulla rakennettu uusklassinen rakennus rappeutui pahoin ennen kuin siitä alettiin restauroida 2000-luvun alkupuolella. Ensin julkisivu ja katto korjattiin, ja nyt keisariperheen käytössä ollut yksityissiipi on palautumassa siihen asuun, jossa se oli 1900-luvun alkupuolella. Palatsissa sijaitsi aikanaan myös Venäjän keisarikunnan kuuluisin huone, Aleksandran malvanvärinen buduaari, jonka Montefiore on kirjassaan tosin virheellisesti sijoittanut Pietarin Talvipalatsiin (s. 716).

Aleksanterin palatsin kunnostustyön piti valmistua jo kesällä 2017, ja seuraava suunniteltu päivämäärä ajoittui teloituksen satavuotismuistojuhlintaan heinäkuuhun 2018. Perivenäläisestä restaurointi on kuitenkin venynyt rahoitusvaikeuksien takia. Kauan odotettu museo ei ole vieläkään auennut – siihen saakka joudumme tyytymään uusien elämäkertojen jatkuvaan tulvaan.

FM Anna Niiranen on yleisen historian tohtorikoulutettava Jyväskylän yliopistossa.

Kirjallisuus

Hall, Coryne. 2001 [1999]. *Little Mother of Russia: A Biography of the Empress Marie Feodorovna (1847–1928)*. New York & London: Holmes & Meier.

Slater, Wendy. 2007. *The Many Deaths of Tsar Nicholas II: Relics, Remains and the Romanovs*. London & New York: Routledge.

Vorres, Ian. 1966. *Viimeinen suuriruhtinatar: Hänen Keisarillinen Korkeutensa Suuriruhtinatar Olga Aleksandrovna 1882–1960*. Helsinki: Tammi.